

doi <https://doi.org/10.18485/bratstvo.2023.27.7>
УДК 821.163.41-1.09 Бојић, М.

Рад примљен: 29. 8. 2023.

Рад прихваћен: 19. 9. 2023.

Стручни рад

ДУХ СРЕДЊЕГ ВЕКА У „ПЕСМАМА БОЈА И ПОНОСА“ МИЛУТИНА БОЈИЋА

Циљ рада јесте истраживање Бојићевог приступања своје времену кроз транспоновање духа средњег века у песничке слике у родољубивим песмама из збирке Песме бола и поноса. Усредсредили смо се на најрепрезентативније песме у којима су садржани мотиви из средњовековне историје и Библије, чијом обрадом песник исказује свој зрели патриотизам. Песме о којима је реч указале су на то да песник у страдањима Срба у Првом светском рату види велчину народа, а не погубност пораза јер аутор је доживљавао оно о чему је певао. Зато Г. Ковијанић каже да, када Бојић 1915. године пође са српском војском у изгнанство „даљи живот нашег песника припада искључиво српском народу и узвишеним људским идеалима.“¹ Он је страдање свога народа претворио у химничко слављење будуће победе јер величине нема без подвига и жртве, као основних постулата средњовековног погледа на свет, а на таквој основи рађа се понос. Зато српски средњи век и Библија естетички, културолошки и идејно утичу на Бојићеве песничке ставове обликоване у овој збирци.

Већ сам наслов песничке збирке Милутина Бојића *Песме бола и поноса* указује на два основна осећања у њој. Опеван је бол за остављеним завичајем и поробљеном отаџбином. „То је бол који не плаче и који се не може исплакати, онај бол који ври унутра у човеку, који се прелива и

¹ Г. Ковијанић, *Живот и књижевни рад Милутина Бојића*, Београд, 1969, 62.

разједа обале трошног тела, не да мира и сна ни дању ни ноћу“, каже Гаврило Ковијанић.²

Понос је у најтешњој вези са болом и страдањем, па се песник према нашем средњовековљу односи као према специфичној грађи која му је омогућила да поетски обликује историјске догађаје и судбину вечног трајања српског народа јер суштина средњовековне онтологије јесте у томе да се жртвом стиче вечност. Српски војници у Првом светском рату жртвовали су се за отаџбину, нова поколења и идеал слободе. Из такве моралне снаге рађа се понос због испуњеног дуга према својој земљи. Тако уједињени, понос и част део су средњовековног витешког моралног кодекса који захтева људско достојанство и у њему види смисао живота.

Збирку отвара песма *Уводна реч*. За њен мото Бојић је узео Корнејеве стихове: „Рим није само у Риму; он је свуда где сам ја.“³ То значи да човек своју отаџбину носи у срцу. У духу средњовековних писаца песник апострофом дозива псалмопевца Давида да својим псалмом „у тугу зарони“.⁴ Ова формула послужила је Бојићу да уобличи своје стихове, који су, у основи, инспирисани *Библијом*. Затим дозива и народне гусларе да опевају тешки очај људи, али и размах уморних орлова који нису клонули, већ „крвавом пеном, сред рогова зборних, / Крсте васиону!“ Давид је певао о невољама Израилља, а гуслари о страдању и јунаштву српског народа, па песник није усамљен у великој ратној невољи свога народа. Он тражи велику снагу:

„О, дајте ми снагу и десницу чвршћу!

Суза глас ми мути:

Преко речи, што ми од ужаса дршћу,

Јава тек се слуги.“

Иако од *Библије* и народне поезије тражи снагу своје песничке речи, свестан је да од њих не може добити прави одговор и каже:

„Али глас мој залуд кроз гробља вас вапи.

Мој смер ће да каже

Онај, што еп вечит морем врућих капи

У јамбове слаже.“

Песник је сам пред Богом. Они су два ствараоца. Тако се обликује идеја о божанском надахнућу, али и Богу као творцу крваве историје. Бојић преобликује свој првобитни доживљај и песма се рађа из превођења емоција у мисаоност, тј. осећање да песничка реч није довољно

² Г. Ковијанић, *Нав. дело*, 268.

³ Мото песме је на француском: „Rome n' est plus dans Rome; elle est toute où je suis. Corneille (*Sertorius*)

⁴ М. Бојић, *Уводна реч*, у: М. Бојић. *Сабрана дела*, прва књига. *Поезија*, Београд, 1978. Сви цитати из песама наведени су у раду према овоме издању.

јака да искаже ауторов доживљај, преображава се у рефлексије о снажном божанском надахнућу. Тако ће песник постати гласноговорник који казује осећања, мисли и стремљења свога народа и предочити средњовековно схватање историје као божанског делања на спасењу српског народа. Тако може да задржи свој мир и каже:

„Мирноће ми дајте, да сву снагу стечем.
Да из срца даднем
Сав бол и сав понос и, кад их изречем,
Кô лист свео паднем.“

Надахнут је ратним догађајима и страдањима народа, али историја му је омогућила да у збирку „буду укључене и песме настале пре Великог рата⁵ без нарушавања смисла целине.

Збирка се тако не чита само као реакција на конкретни рат, већ као повест вечног рата који српски народ проживљава као историјски усуд.“⁶

Песме из ове збирке нису само сећања на догађаје из балканских и Првог светског рата, већ се у њиховој структури јављају „сва три времена: утешујућа прошлост, страдална садашњост и искупљујућа будућност коју омогућава сећање потомака на величину предака.“⁷

У прилог Радуловићевој констатацији иде песма *На Дриму*. Бојић се апострофом обраћа реци која је била сведок догађаја из далеке средњовековне прошлости: најезде Татара и пораза Тамерлана, Светог краља Стефана Дечанског и пропадања српског царства. Дрим силовито тече, што симболизује пролазност живота, али и снагу песниковог народа сигурног у себе, поносно истакнуту првим лицем множине:

„Горди смо тобом, јер твој шум нам годи,
Оштар, кô поглед орла који вреба.
И док пратимо лет твојих галеба,
Завет отаца крај нас хучно броди
У твојој хладној и зеленој води.“⁸

Сећајући се старе славе, Бојић болно проговара о садашњости и српској војсци која је морала да се из отаџбине повуче преко Албаније. О томе пева у песми *Одлазак*, насталој у Скадру пред повлачење војске и избеглица према Драчу. Песник је видео један разбијен одред војника поред којег је ишао болесни официр⁹ и префигурирао библијско изгнанство

⁵ Пре првог светског рата настале су песме: *Молитва* (1911), *На Дриму*, *Северни богови* и *Годишњица* (све 1913) и *На обалама Јадрана* (1914). Прим. М. С.

⁶ М. Радуловић, *Средњовековље Песма бола и поноса у контексту српске поезије двадесетог века*, у: *Поетика Милутина Бојића*, Београд, 2017, 214.

⁷ М. Радуловић, *Нав. дело*, 215.

⁸ Песма је веома слична Дучићевој песми *Вардар* из његовог циклуса *Царски сонети*, где река симболизује моћ средњовековне Србије, али и тугу што је Први светски рат омогућио Бугарској да присвоји целу Македонију и стекне превласт на Балкану.

⁹ Видети Напомену уз 179. страну у: М. Бојић, *Сабрана дела*, прва књига. Поезија, Београд, 1978, 591.

изабраног народа из Египта. Српски народ је нови изабрани народ који мора да напусти отаџбину и оде у неизвесност, што је драстична супротност у поређењу са изгнанством Израилља из Египта јер одлази у земљу коју им је обећао Бог. Наш народ своје страдање сноси без роптања, достојно мученика који знају за шта се свесно жртвују. Бол због одласка подноси се стоички:

„Но нигде јаук, ни роптање гласно,
 Ни тешки уздах да проломи горе.
 Да ли што браниш сваку стопу часно
 И што још памтиш ловорике скоре?“

Велика жртва мора донети спасење и сви су уверени у то. Зато је у последњих шест стихова исказана антиципација будућности и вера у убедљиву сјајну победу. Песник чује глас персонификованог народа:

„И збориш: >> Чему разговори разни?
 Јер вратићу се у истоме реду.
 Поново ведар, васкрсао, смео,
 Са новом крвљу охолом и здравом,
 Сресћеш ме горда, кô што си ме срео,
 На пољанама позлаћеним славом.<< “

О повлачењу српске војске преко Албаније пева и у песми *Кроз пустињу*. Настала је на његовом путу кроз Руговску клисуру, преко Чако-ра и Црне Горе.¹⁰

Бојић пореди повлачење са старозаветном причом о лутању Јевреја кроз пустињу. Изабрани народ измучен је и сумња у коначни исход, док наш народ не губи веру да ће се вратити у своју обећану земљу, тј. у отаџбину. Помињање Мојсија и Синаја директно упућује на библијско лутање Израилља, које је Божић префигурирао у повлачење српске војске и народа кроз албанске планине. То лутање страшније је од јеврејског јер Срби су спремни да се жртвују за остављену отаџбину. То је воља Божја која се мора поштовати:

„И рекнеш ли ипак да се мора стати,
 Учињено биће, јер судија ти си;
 Последњу кап крви бесно ћемо дати,
 Да се њом испишу грозни летописи.“

Ове речи доказ су непоколебљивости у страдању за Србију. Не тражи се чудо које би доказало веру у Бога спасиоца, као што у Библији траже Јевреји, што песник истиче на самом почетку песме.¹¹ То је алузија на

¹⁰ Видети напомену уз 182. страну у: М. Божић, *Сабрана дела*, књига прва. Поезија, Београд, 1978, 591.

¹¹ Ти стихови гласе: „Лутасмо пустињом одмереним ходом
 Без огњишта свога, огољена раја,
 Али сумња нашим не застре се сводом.
 Не тражисмо Бог да сиђе са Синаја.

старозаветну књижевност јер својим страдањем српски народ повезао се са библијским страдањем Јевреја у пустињи. Зато Бојић каже:

„Пустиња је наша страшнија од оне
Којом је ишао народ изабрани.
Појени смо крвљу вршете Горгоне,
Но сумњом нам нису затровани дани.“

Иако се Божја воља прихвата као неприкосновена, то може одвести српски народ у колективну пропаст, а онда Бог губи човека као своју творевину којој је удахнуо живот. То значи прекид историје које нема без човека јер он је створен по Божјем лику и сведочи о величини и моћи свога Творца. Његовим нестанком Бог би обесмислио Себе јер је у Старом завету, после потопа, обећао људима да их неће уништити јер су његова творевина. Зато се народ, као колективни јунак, обраћа Богу, упозоравајући Га да ће узалуд слати своје плоче са Синаја јер његове законе неће имати ко да спроведе, а име ће му заувек нестати са народом.

Међу песмама о српском повлачењу преко Албаније посебну уметничку вредност има *Мећава*. Ова симболична песма, богата поређењима, настала је негде на песниковом изгнаничком путу од Дечана или Руговске клисуре до Трешњевица у Црној Гори.¹² Песник је дочарао пустош и белину зимског предела и вејавице која већ дуго траје. Слика је поражавајућа и симболизује народно страдање. У њеном средишту је смрзнути српски војник. Помоћи нема јер су се и сами богови „пред болом у амбис повукли“, а „само бели бездан пахуљице веје.“ Бојић је транспоновано новозаветну слику у којој цела природа жали у тренутку када је Христос издахнуо на крсту. Влада гробна тишина тешке, али достојанствене туге. Атмосфера је дочарана успешно одабраним појединостима: белим покровом који покрива војникове ловоре јер овенчан је венцем славе пошто је дао живот за отаџбину, клетвом, јер војску прати проклетство изгнаника, гробном тишином, погребним звоном које у туђини не звони за покојником, планинама као надгробним плочама над мртвим јунаком, сумаглицом и полутамом јер не види се скори крај патње, а нема ни суза јер јунаци не плачу над својом судбином.

О чежњи ратника за завичајем, одакле је војска са народом прогнана, Бојић пева у песмама: *Без домовине, Неречене мисли, Јединство и Светиња*.

Не тражисмо да нам пошље заповести,
Ни да Мојсеј плоче ломи разочаран,
Нити у сутону утрнуле свести
У стени је извор поуздања стваран.“

¹² Видети напомену уз 181. страну у: М. Бојић, *Сабрана дела*, књига прва. Поезија, Београд, 1978, 591.

Песма *Без домовине* настала је 1916. године, убрзо после искрцавања српске војске на Крф.¹³ Бојић је надахнут 137. Давидовим псалмом *Туговање сужања у Вавилону*. Као што Јевреји у вавилонском ропству тугују за завичајем и сећају га се плачући, тако и српски ратници пате за отаџбином јер не знају шта је са њиховим најдражима које су тамо оставили. Свесни су да су и једни и други постали жртве историје свога народа.¹⁴ Повратак у Србију биће крвав и морају бити спремни да поднесу оно што ће затећи код куће. Бојић каже:

„... Само један пут ће одговора дати:
Преко реке крви и мостом лешина
Дому своје стижеш, где изгледа мати
С неверицом сина.“

Последња строфа графички је трима тачкама одвојена од осталог дела песме. То је симбол времена преосталог до повратка и зато песник прелази из првог лица множине у друго лице једине и апострофом ствара блискост између себе и српског војника. Дао је слику коначног повратка јер разуме његову чежњу за завичајем и жељу да освети невине жртве.¹⁵

Слично је осмишљена и песма *Неречене мисли*. Она отпочиње песниковим обраћањем Богу, сличном Христовом, када је Син Божји са крста завапио: „Боже мој, Боже мој, зашто си ме оставио удаљивши се од спасења мојега, од ријечи вике моје?“ – у 22. псалму Давидовом *Страдање и слава праведникова*. Христос у своје страдању оличава људску природу која ће кроз своје страдање бити спасена од пропасти, а Давид је тим речима исказао свој осећај напуштености јер је непоколебљиво веровао у Бога и славио га због његове величанствености. Као што се Христос осетио одбаченим од свога Небеског Оца, тако је и Бојић очајан јер га мучи слика поробљене отаџбине. Песма је одјек мучне слутње изазване вестима из Србије о злочинима које је починила аустроугарска и бугарска војска над голоруким народом. Он пева:

„Градови моји леже кô развалине старе,
Житнице моје пустош, а дворце сумор краси,
Целати друмом блатним спаљују и крстаре,
У затвореном куту свети се пламен гаси.“

Он не може да прихвати да српске кћери буду најслађе воће и цвет за гнусне гозбе својих крвника и моли Бога да им унакази тела, да не дозволи да невина деца прокуну утробе својих мајки и дан свога рођења, да плуну

¹³ Видети напомену уз 194. страну у: М. Бојић, *Сабрана дела*, књига прва. Поезија, Београд 1978, 592.

¹⁴ Опширније видети: Ј. Делић, *О поезији и поетици српске модерне*, Београд, 2008, 342.

¹⁵ И Јевреји на крају 137. псалма желе крваву освету за своју патњу:

„8. Кћери вавилонска, крвници; благо ономе ко ти плати
За дјела која си нам учинила!

9. Благо ономе који узме и разбије дјецу твоју о камен.“

на крв очева и кости своје браће и да очеви не згазе веру у свој пород. То су мисли о ономе што се не сме изрећи као лични доживљај на рачун колективног веровања у коначну победу.¹⁶ Ове неизречене мисли наликују *Плачу пророка Јеремије* над опустошеним и осрамоћеним Јерусалимом,¹⁷ али и завршетку *Историје* византијског историчара Дуке, који дело завршава плачем над падом Цариграда, као и песми-плачу о ропству Атине из 1458. године, где после приказа славне прошлости сама Атина оплакује своју срамоту, понижење и ропство својих грађана.¹⁸ Све је уништено и такво разарање и несрећа проузрокују сумњу у Бога коме се песник обраћа јер ратне страхоте довеле су до порицања људскости. Песник болно мора да призна: „Човек је за ме мртав, демон ме к себи виче; / дај ми, сред бола мога да верујем у Тебе!“ Ипак, он не жели да клоне. Хоће да се достојанствено суочи са судбином, превлада историјско искушење свога времена и покаже да је човек достојан Бога који га је створио, и да, као Христос, васкрсава кроз своје страдање.

На односу песника као појединца и његовог народа заснована је песма *Јединство*. Аутор пева о њиховом сједињавању док прелазе Албанију. Осећај овог болног заједништва указаће на Бојићево поистовећивање са народом који иде кроз Албанију као Христос до Голготе да би кроз своје мучење био спасен. О томе Исидора Секулић каже: „Бојић тражи народ

¹⁶ Песма је слична песми Душана Васиљева *Човек пева после рата* јер није страдао само српски ратник, већ и његови најдражи. То у Бојићу изазива бол који подстиче песникову побуну против патње невиних.

¹⁷ Пророк Јеремија тужи:

„ 2, 5. Господ поста као непријатељ;
 Потре Израиља, потре све дворе његове,
 раскопа све градове његове, и
 умножи кћери Јудиној жалост и јад.
 [...]
 21. Леже на земљи по улицама
 дјеца и старци, дјевојке моје и младићи
 моји падоше од мача, побио си
 их у дан гњева својега и поклао не жалећи.
 [...]
 3, 18. И рекох: Пропаде сила моја и
 надање моје од Господа.
 19. Опомени се муке моје и јада
 мојега, пелена и жучи.
 [...]
 31. Јер Господ не одбацује засвагда.
 32. Јер ако и уцвијели, опет ће се
 и смиловати ради мноштва милости
 своје.“

¹⁸ О овоме видети одредницу *Плач* у: Ђ. Трифуновић, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Београд, 1974, 230.

као личност, тражи народно биће као идеју. Та идеја је нешто велико и ма шта да се постигне или изгуби, она је одмах нешто веће.¹⁹ Зато Бојић поентира песму величањем тог јединства у коначној победи јер је побеђен страх да се не поклекне пред великим историјским искушењем.

„Велико јединство стопило је чудно
Све звукове разне и све песме стране:
Само једна химна закликаће жудно,
И лечиће јаук и све болне ране
Поглед једног ока, што вечито будно,
Утрће осмехом сузу пре но што кане.“

Божје око недремано види патњу која је довела до победе и награђује и народ и његовог песника излечењем бола који је њоме проузрокован.

Чезња за домовином исказана је у песми *Светиње* анафором „дајте ми“. Песник жели да се потпуно преда том осећању и тражи оно што дочарава топлину завичаја и што за њега представља седам светиња: „грумен земље свете“, „кап светог кладенца“, „први цвет са мојих њива“, „први зрак светог видика“, „први звук светих звоника“, „ветра таласања прва“ и „први укус часних мрва“. Своју неодољиву чежњу за завичајем песник је изразио алузијом на седам светих тајни које преносе Божју благодат на оне који их примају и спасавају душу. То спасење за њега биће повратак у ослобођену земљу:

„Дајте ми, дајте тих светиња седам,
Да сакупим их у храм новог дана,
Олтару славе да их на дар предам,
Да, кб Скиннију, чувам их и гледам,
Кад деца сунца буду крај њих збрана.“

Гаврило Ковијанић сматра да би се као засебан циклус у овој збирци могле издвојити песме: *Северни богови*, *Криштење вечности*, *Сејачи*, *Храм*, *Неранцин цвет*, *Бело усјање*, *Усуд*, *Без узвика* и *Самосвест*.²⁰

У песми *Северни богови* реч је о нашим прецима који су дошли са севера у Великој сеоби народа у средњем веку.²¹ Напустили су старе крајеве и населили се „у раскоши јужнога растиња“. Ипак, нису нашли срећу јер никада нису заборавили одакле су дошли и то је велико историјско оптерећење:

„И охоло су стег живота вили,
—А увек тужне, тужне плели звуке
[...]

¹⁹ И. Секулић, *Огледи и записи*, Нови Сад – Београд, 1976, 96.

²⁰ Видети: Г. Ковијанић, *Живот и књижевни рад Милутина Бојића*, Београд, 1969, 284.

²¹ Видети напомену уз 141. страну у : М. Бојић, *Сабрана дела*, прва књига. Поезија, Београд, 1978, 589.

И, осамљени, крај својих ватара
 Вере су нашли у песмама снова.
 И сад у оку њином се одмара
 Сен давно мртвих северних богова.“

Песник је истакао дубоку укореееност традиције у ментални склоп српског народа јер је она одржавала његову националну свест и чинила да буде достојан себе и своје прошлости. Зато он своје духовне вредности чува неокрњене и зато не може бити жртва историјског тренутка.

У *Крштењу вечности* Бојић пева о томе како вечност бира изабраника. То је српски народ који ће понети венац мучеништва да би био крштен „водом величине“:

„И започе страшно, крваво крштење,
 Да се створи символ страдања и вере;
 Кад се кô кап кише сноси искушење,
 А ништавна срећа кô стег прљав дере.“

Уместо тамјаном, земљу треба окадити смрћу и прелити је крвљу, а на жртвеник ставити старе венце славе да буду спаљени ради новог крштења. Српски народ биће нови месија који ће се поносити својом мисијом спасавања кроз патњу „јер крштење Вечност врх нас данас проли, / Да нам дадне име и скиптар оснаже.“

Песму *Сејачи* Бојић је испевао кад је српска војска, на захтев Русије, послала неке офицере да организују добровољачку дивизију чије ће се диште бити у Одеси.²² Песма у подтексту има старозаветну књигу о праведном Јову и апокриф о вечно проклетом луталици Ахасферу. Обојици је заједничка Божја казна: Јов је кажњен због поноса на своју срећу, а Ахасфер што се наругао Христу на његовом страдалном путу. Песник изједначава судбину српског народа са њима јер је осуђен на прогонство и туђину у којој не може наћи свој мир. Међутим, српске јунаке не прати клетва него стална патња и Богу је постављено питање: „Госпде, казне зар не беше доста?“ Одговора нема. Бојићев народ наставиће мирно да трпи јер га таква судбина прати вековима, још од битке код Ангоре 1402. године у којој је на турској страни учествовала српска коњица коју су предводили деспоти Стефан Лазаревић и Ђурађ Бранковић. Библијска метафора жетве врло је успела јер се односи на крај страдања које Бојић представља као уздизање изабраног народа у својој патњи из песме *Крштење вечности*. Прва и последња строфа песме исте су и тако аутор прстенастом композицијом указује на судбину нашег народа која се непрестано понавља јер је спреман да се жртвује и за друге:

„ Кô луталице, које патње прате,
 С чежњивог југа, са судбином Јова,
 Ево нас к теби, наш ледени брате!

²² Видети напомену уз 198. страну у: М. Бојић, *Сабрана дела*, прва књига. Поезија, Београд, 1978, 592.

Охоли, мада без рода и крова,
Спремни смо гробља да сејемо нова.“

Међутим, страдални пут нашег народа води ка спасењу и победи, као што се у 126. псалму *Господ избавља робље сионско* каже: „Који су са сузама сијали, нека / жању с пјевањем.“

У песми *Храм* Бојић види окончање народног страдања као крај Страсне недеље. Повратак у отаџбину обележен је слављењем Бога. Песник се враћа у ослобођену Србију:

„И с тим истим храмом у срцу скривеним
Полазим на своја пепелишта часна;
Твој крст је на моме стегу развијеном
И збори: Недеља свршена је Страсна!“

Као што се Страсна недеља завршава прославом Васкрса, тако је после ратних страдања васкрсла Србија.

Цвет наранџе уплиће се у невестински венац. Зато у песми *Неранџин цвет* аутор српске ратнике назива женицима који су издалека стигли на венчање. У ствари, он их метафорично венчава са Славом Победника, али цена за то је био венац мучеништва. То је префигурација женика и невесте из библијске *Песме над песмама*.

У песми *Бело усијање* Бојић изазива судбину да све уништи. Међутим, он неће плакати јер зна „на песку дићи Јерусалим“. Тако парафразира мотив новог Јерусалима који од Бога силази са неба и означава крај патњи и смрти. Стигла је жељена слобода:

„Ја плакати нећу над кулама палим,
Ни у пустом дому тугованке плести,
Јер не можеш собом небо ми одвести,
А ја знам на песку дићи Јерусалим!
Јер ветар слободе мој сан је и срећа,
Њим ћу да се храним, њега ћу да пијем.
А он тамо струји, где ја стег свој вијем
И расте из моје мишице и плећа.“

О своме витештву и племенитости Бојић пева у песми *Усуд*. Понавља мотив Голготе јер сопствено страдање и саосећање, чак и са патњом непријатеља, доноси спас јер се помаже ближњем²³:

„Ја пољубац враћам рођеном Голготом,
А за удар зуб мој саму јетру кида,
Да смрвљеном врагу мелем пружим потом.
Ја сам онај што се смеје када рида.“

Исти мотив обрадио је у песми *Без узвика*. Бави се моралним стоицизмом који српски ратници носе у себи, свесни патње на коју је осуђена

²³ Н. Ђоловић, *Ко је мој ближњи*, <https://teologija.net/ko-je-moj-bliznji/>, 25.07. 2023.

Србија. Иако су далеко од домовине, носе је у срцима и деле њену несрећу. Зато је отаџбина неуништива иако је окупирана. Бојић је поново посегнуо за 137. псалмом и метафорички направио аналогију са Јеврејима у вавилонском ропству. Као што они носе своју земљу у срцима и плачу за њом, тако и Србија живи у срцима својих ратника. Међутим, за разлику од Јевреја, они своју патњу носе ћутећи, у себи:

„Отаџбина наша са патње је знана,
Лутајући ми је носимо у себи;
Она је у крви наших вечних рана,
И, кушам те, судбо, такву је погреб!“

На крају песме Бојић је дао слику повратка у отаџбину. Ратне страхоте прећи ће у народно предање које ће се преносити са колена на колена:

„И кад разгрнемо пепелишта снова,
Стари ће се дани уз реч да помену:
Слушаћемо ватру и веселост њену,
Кô домаћин што се вратио из лова
С песмом, с којом јутрос у планину крену.“

Зато се песник се обраћа себи у песми *Самосвест* и каже:

„Буди горд у ове ноћи мучног лова,
Што те судба позва да сред страшног чина,
Одиграш улогу распетога сина
И препричаш повест неклонулог Јова.“

Своје живо осећање прошлости Бојић је исказао у песмама *Петровданска визија* и *Плава гробница*.

У *Петровданској визији* историја се меша са песниковим временом. Сучељавају се два пресудна тренутка из наше историје јер се сусрећу краљ Петар Први Карађорђевић и деспот Ђурађ Бранковић. „Седи монарх“, тј. краљ Петар, дубоко у ноћ узбуђено шета јер му глас поробљене отаџбине не да да спава. Тада се појављује деспот Ђурађ Бранковић, који је искусио невоље изгнаника, и каже:

„Зар не сећаш се да путем изгнања
Кô сенка твоја ја сам те пратио,
Кô бледи символ вере и уздања,
Кад јецао си и кад си патио?“

Песник даје паралелу двеју владарских судбина. Деспот пореди своју са краљевом и по сличности и по различитости. Обојица су били прогнаници, а исто је и са судбином народа. Међутим, деспот на своме примеру истиче предности које има српски краљ:

„Мој враг је био сунце што се пење,
Нов талас који пени се и брише,
А твој противник кô лишће јесење
Последњом снагом сок свог срца сише.

[...]

Ког имао сам, да мој мах замени,
 Да створи бедем, уставу и гребен?
 Два сина слепа што блуде кô сени
 И трећег – авет и леш непогребен.

А твоје стопе, твоју главу седу,
 Крв твоја прати набујала, врела:
 За тобом песме младих дана греду
 И блесак твога подмлађеног чела.²⁴

Када је завршио свој монолог, деспот се изгубио „негде у зелена не-дра“, а краљ је те ноћи чуо како га поздрављају горде борбене чете.²⁵

Иако је тон песме елегичан, Бојић је успео да искаже своју непоколебљиву веру у светлу будућност свога народа.

У *Плавој гробници* песник је исказао пијетет и дивљење према великој жртви својих ратних другова који почивају у водама Јонског мора. На њој се темељи слобода отаџбине. Они су „Прометеји наде“ и „апостоли јада“. Симбол је двострук: Прометеј је, укравши ватру од богова, спасао људски род од уништења и богови су га свирепо казнили, а апостоли су страдали за хришћанску веру коју су ширили. И жртва српских ратника узвишена је јер су веровали у остварење националних идеала. Зато су равни Прометеју и апостолима.

У збирци *Песме бола и поноса* има и песама о мајци. Оне се одликују узвишеношћу људског достојанства и дубином бола због трагичне судбине синова.

Песма *Молитва* има за подтекст народну баладу *Смрт Мајке Југовића*. Песник је опевао мајчин достојанствени бол. Она постаје симбол народног поноса и бола. Сама је у својој тузи:

„Сакривена од светине, клечи,
 Стид је да се са гомилом вајка,
 Сама, хладна, без суза, без речи
 Бога моли Југовића Мајка.“

Ћути чак и небо, а сотона, виновник свих ових великих страдања, „са смехом јој пружа пакла кључе“. Бол је супротстављен злу које се радује мајчиној патњи и у том контрасту види се узвишеност жене-мајке. Своју побуну против ратне трагедије песник је изразио сликом мајке чији је

²⁴ Деспот мисли на краљеве синове Ђорђа и Александра. Обојица су била на фронту.

²⁵ Песма је слична Дучићевој песми *Житије* из његових *Царских сонета*. У Бојићевој песми краљу Петру Првом јавља се сен деспота Ђурђа и охрабрује га да не клоне, а у Дучићевој цар Душан, који три дана и три ноћи чита житије, у своме сну види Стефана Немању који победнички корача као владар, а не као монах, старац Симеон, јер владар не сме клонути. Тако је у обе песме успостављена веза са средњовековном прошлошћу Србије.

стоицизам ефектнији од бола мушкарца-ратника јер њена туга у себи обједињава материнску љубав и бол због општенародне несреће у којој није сама.

У истом духу испевана је песма *На обалама Јадрана*. Дата је у форми дијалога са мајком која је изгубила три сина, а снагу њеног бола звучно појачава брујање морских таласа. Синови су бранили „Царства међе / Тамо, где је Душан био пређе“. То је реминисценција на величину Душановог царства и мајка је поносна што су јој синови бранили територију где је некада била моћна средњовековна српска царевина које одавно нема, али жива је у свести народа.²⁶ Величанствена је у својој самоћи и болу и песник развија симбол нове Мајке Југовића.

У песми *Жене* песник развија слику жена које се суочавају са својом трагедијом. У атмосфери леденог зимског дана оне одлазе на гробље, али не осећају хладноћу „јер за њих је умрло и време.“ Оне се у своме самопожртвовању уздижу као жене, мајке и сестре. Слика како „скамењене крај крстача, неме“ асоцира на Богородицу која је, са женама мироносницама, немо гледала Христову смрт на крсту јер је испунила вољу Божју и друге научила једнодушности и смирењу. Син Божји бринуо се више за добро људи него за своју мајку. Она је то разумела и сачувала његове речи у своме срцу.²⁷

У обе песме аутор указује на то да су жене у своме поносу, родољубљу и достојанству стајале раме уз раме са српским ратницима. Оне не одмеравају снагу и не иду у битке, али стоички сносе тежину судбине свога народа.

Милутин Бојић је у *Песмама бола и поноса* остварио књижевноуметничку везу са српским средњовековљем и његовим наслеђем. Доживљај историје у којем се тематизује колективно искуство народа био је подстицајан за њега, па је успео да докаже да духовност не може бити угрожена

²⁶ Бојићево певање овде је врло блиско размишљањима Јована Дучића у *Писму са Јонског мора*, у збирци путописа *Градови и химере*. Дучић каже да се, одлазећи бродом са Крфа, сетио славе Душановог царства: на обалама Арканије, у Коринтском заливу, стражарили су српски војници, други су га чували код Једрена, а трећи под Клисом.

²⁷ Док се Исус у синагоги обраћао народу, Богородица и његова браћа стајала су напољу и затражила да говоре са њим. У Дванаестој глави Светог јеванђеља од Матеја о томе се каже:

„ 48. А он одговори и рече ономе што му каза: Ко је мати моја, и ко су браћа моја?

49. И пруживши руку своју на ученике своје, рече: Ево мати моја и браћа моја.

50. Јер ко изврши вољу Оца мојега који је на небесима, тај је брат мој и сестра и мати.“

патњама, без обзира на то колико оне трају, јер велика историјска страдања само ојачавају херојски дух народа.

Миливоје С. Спасић*

Професор српског језика и књижевности

Кључне речи: Милутин Бојић, средњи век, *Библија*, традиција, жртва

Milivoje S. Spasić

SPIRIT OF THE MIDDLE AGES
IN MILUTIN BOJIĆ'S *POEMS OF PAIN AND PRIDE*

This paper aims of Milutin Bojić's approach to his time through transposition of the spirit of the Middle Ages into poetic images in patriotic poems from his book of poems *Poems of Pain and Pride*. We focused on the most representable poems that contain mediavel history and biblical motives. Working up the plot, poet expressed his patriotism associated with love for fatherland. He uses biblical symbolism when he describes the suffering of his people during the World war I. In this sense it is a sign of Bojić's mediavelism too. He points out tat there is no greatness without sacrifice. That's why Serbian Middle Ages and bible had an aesthetic, cultural and ideological influence on poet's attitudes formed in this book of poems.

* dundomaroje1955@gmail.com